

Т. П. Дерюгіна

ЗГОДА ПАЦІЄНТА НА МЕДИЧНЕ ВТРУЧАННЯ ТА ОБРОБКУ ЙОГО ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Т. П. Дерюгіна

СОГЛАСИЕ ПАЦИЕНТА НА МЕДИЦИНСКОЕ ВМЕШАТЕЛЬСТВО И ОБРАБОТКУ ЕГО ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ

T. P. Deriugina

THE PATIENT'S CONSENT TO MEDICAL INTERVENTION AND THE PROCESSING OF PERSONAL DATA

В цієї статті автор висвітлює юридичні аспекти згоди пацієнта на медичне втручання як його право на честь і гідність, захищене міжнародним законодавством та законодавством України.

З правом на інформоване медичне втручання тісно переплітається право на захист персональних даних пацієнта, які також захищає законодавство.

Тема, яка висвітлена в статті, підкріплена прикладами судової практики.

Ключові слова: Інформована згода, правові аспекти

В этой статье автор освещает юридические аспекты согласия пациента на медицинское вмешательство как его право на честь и достоинство, защищённое международным законодательством и законодательством Украины.

С правом на информированное медицинское вмешательство тесно переплетается право на защиту персональных данных пациента, которые также защищает законодательство.

Тема, которая освещена в статье, подкреплена примерами судебной практики.

Ключевые слова: Информированное согласие, правовые аспекты

In this article the author focuses on the legal aspects of a patient's consent to medical intervention as his right to honor and dignity that are protected by International Law and the Legislation of Ukraine.

The right for informed medical intervention is closely connected with the right to protection of personal data of the patient, which is also protected by the Law.

The theme, which is covered in the article is supported by examples of judicial practice.

Key words: informed consent, legal aspects

Відповідно до Конституції — Основного закону України, усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах, кожен має право на повагу до його гідності і жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам.

Невід'ємне право кожній людині на життя нерозривно поєднано з її правом на людську гідність.

Ці права не можуть бути ні обмежені, ні скасовані.

Жодне медичне втручання (консультації, обстеження, лікування) пацієнта не має проводитися без його інформованої згоди, за винятком обставин, спеціально визначених у законі.

Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 110 від 14.02.12 р. було визначено — якою має бути інформована добровільна згода пацієнта на діагностику, лікування та на проведення операції і знеболення. Ця форма береться за основу з обов'язковим додаванням «інформації для пацієнта» на конкретне медичне втручання, що пропонується.

У статті 8 Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини від 4.04.1997 р. зазначено, якщо через надзвичайну ситуацію згода на медичне втручання не може бути отримана негайно, може застосовуватися будь-яке втручання, яке є необхідним з медичної точки зору для покращання стану здоров'я особи.

Людина не повинна автоматично розглядатися як психічно нездатна тільки тому, що вона приймає нерозумні рішення. При цьому завжди і першочергово діє **Презумпція дієздатності**, яка передбачає, що людина здатна приймати самостійно будь-яке рішення, доки не буде доведено інше. Обов'язок доведення недієздатності покладається в ході судового чи досудового слідства на особу, чи орган, які стверджують, що особі здібностей не вистачає.

При визначенні стану недієздатності особи перш за все беруться до уваги психічні захворювання, розумова відсталість, період захворювання (загострення хвороби чи полегшення), вік особи тощо. Якщо в період полегшення хвороби особа не страждає від зниження розумових здібностей, вона має особисто давати згоду (письмову) на медичне втручання відповідно

до ст. 5 Конвенції. Особа може бути госпіталізована до психіатричного закладу без її усвідомленої згоди лише у випадках, передбачених ст. 14 Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22.02.2000 р., якщо ця особа виявляє своїми діями небезпеку для себе чи оточуючих.

Саме в такому стані хворому може бути проведена стаціонарна психіатрична експертиза для оцінки його дієздатності.

Недієздатна особа не може давати інформовану згоду на медичне втручання, за нього це робить його законний представник, як це зазначено в ст. 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я, але при наданні такої згоди все одно потрібно залучати пацієнта до процесу прийняття рішення тою мірою, якою дозволяє його стан.

У невідкладних випадках, коли реальна загроза життю хворого є наявною, згода хворого або його представника на медичне втручання не потрібна.

Коли відсутність згоди може привести до тяжких для пацієнта наслідків, лікар зобов'язаний йому це пояснити. Якщо і після цього пацієнт відмовляється від лікування, лікар має право взяти від нього письмове підтвердження, а при неможливості його одержання — засвідчити відмову відповідним актом у присутності свідків.

В разі, коли відмову дає законний представник пацієнта і така відмова може мати для пацієнта тяжкі наслідки, лікар повинен повідомити про це органи опіки і піклування.

Слід зауважити, що відмова пацієнта від застосування до нього методу лікування не завжди означає відмову від лікування взагалі, отже лікар зобов'язаний запропонувати пацієнту інші, прийнятні для нього, методи.

Вимоги щодо згоди пацієнта на медичне втручання поширюються також і на консультації психіатра, психотерапевта, психолога тому що ці фахівці в своїй роботі керуються законом України «Про психіатричну допомогу», а психіатрична допомога, відповідно до цінного законодавства, надається на основі принципів законності, гуманності, додержання прав людини і *добровільності*. Через це згода пацієнта на психіатричну допомогу, навіть у вигляді консультування, повинна бути зазначена

в медичній документації — амбулаторній карті, або в медичній карті стаціонарного хворого.

Недодержання цих вимог Закону розглядаються як порушення прав особи на медичне втручання і може спровокувати судові тяжби.

Приклад 1. Хворий **Н** певний час перебував під амбулаторним наглядом лікаря-невропатолога. Оскільки характер його скарг вже потребував консультації іншого фахівця, лікар вирішила проконсультувати його у психотерапевта, про що одержала усну згоду свого пацієнта, але при цьому не зробила відповідного запису в амбулаторній карті.

Пацієнт, поговоривши з психотерапевтом, одержав лікарські рекомендації та лікування, залишився задоволеним і декілька років у цю лікарню не звертався. З того часу минуло три роки як раптом лікарня одержала виклик до суду. Згодом з'ясувалося, що це пацієнт **Н** звернувся до суду зі скаргою на порушення його прав зазначених в законі України «Про психіатричну допомогу», тому що йому була надана амбулаторна допомога психотерапевтом, як він вважав, *без його усвідомленої згоди*.

Відповідно до статті 60 Цивільно-процесуального кодексу України — сторона в судовому процесі зобов'язана доказати суду ті обставини, на які вона посилається як на підтвердження своїх вимог, або заперечень.

Оскільки докази повинні бути незаперечними, то довести правомірність прийнятого лікарем рішення, в даному конкретному випадку буде дуже складно.

Ось так виникають судові тяжби, яких можна було б уникнути, чітко виконуючи вимоги законодавства.

Психохірургія та інші методи лікування, що призводять до незворотних наслідків, ніколи не можуть застосовуватися до пацієнтів, котрі утримуються в примусовому порядку у психіатричних закладах.

Лікування, що може бути агресивним, має застосовуватися тільки за письмовою інформованою згодою пацієнта, а щодо недієздатності — за згодою суду чи іншого компетентного органу.

Такий підхід до медичного втручання цілком і повністю відповідає чинному законодавству про честь і гідність, охорону здоров'я, право на життя громадянина України.

З правом на інформоване медичне втручання тісно переплітається право на захист персональних даних.

Це право громадянина (пацієнта) також захищене Основним законом України — Конституцією України і Законом України «Про захист персональних даних» від 1.06.2010 р. (з подальшими змінами та доповненнями). Закон спрямований на захист права на невтручання в особисте життя у зв'язку з обробленням персональних даних.

Персональні дані — це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу (вік, дата та місце народження, місце проживання, соціальний статус, стан здоров'я, вчене звання, нагороди та ін.). Ст. 5 Закону визначає, що всі персональні дані є об'єктом захисту тому, як володільець так і розпорядник персональних даних, не можуть обробляти персональні дані громадянина без його згоди — письмової або такої, що дає змогу зробити висновок про її надання.

Обробка даних про фізичну особу без її згоди не допускається, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Закон також дає змогу обробляти персональні дані без згоди суб'єкта персональних даних, якщо така обробка є необхідною для захисту його життєво важливих інтересів.

Приймаючи особу на роботу, або укладаючи з особою цивільно-правовий договір на виконання робіт чи послуг

адміністрація закладу отримує від особи паспортні дані, ідентифікаційний код, документи про освіту, склад сім'ї і т. д. Це і є збирання персональних даних особи. В разі відмови особи повідомляти свої персональні дані це стає підставою не приймати її на роботу.

Обробка персональних даних передбачає не тільки збирання персональних даних, але й їхнє використання чи поширення.

Якщо пацієнт дав письмову згоду на медичне втручання і перебуває на стаціонарному лікуванні в клініці, але не дає згоди на обробку його персональних даних, це не означає, що його не треба лікувати. Слід уточнити — проти якої обробки персональних даних заперечує пацієнт і про це указати в «інформованій згоді».

Як правило, пацієнти заперечують проти поширення чи передачі третім особам їх даних про стан здоров'я, період лікування чи дату виписки зі стаціонару. В такому разі ніякі запити про пацієнта без його письмової згоди не можуть бути задоволені лікувальним закладом (окрім запитів судово-слідчих органів).

Приклад 2. До лікарні звернулась мати особи, яка певний час перебувала на лікуванні в психіатричному відділенні, з проханням надати їй виписку про стан здоров'я її сина, оскільки вона вважає його розумово хворим та має намір визнати його через суд недієздатним.

Син цієї громадянки був повнолітнім і категорично заперечував проти вимог матері, тому адміністрація, на законних підставах, відмовила в її проханні.

Окрім того Законом «Про захист персональних даних» (ст. 16) доступ до персональних даних третій особі не надається, якщо ця особа відмовляється взяти на себе зобов'язання щодо забезпечення захисту персональних даних, або неспроможна їх забезпечити.

Сам суб'єкт має право на одержання будь-яких відомостей про себе і пов'язаних з його персональними даними, в тому числі і на медичну інформацію. При цьому він має бути дієздатним та мати документи, що засвідчують особу. Це може зробити і його законний представник.

Держава законодавче гарантує захист персональних даних, а порушення цих вимог тягне за собою відповідальність, яка зазначена, перш за все, в посадових інструкціях осіб, які мають доступ до інформації про персональні дані особи.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. (зі змінами та доповненнями).
2. Закон України «Про психіатричну допомогу» від 22.02.2000 р. (зі змінами та доповненнями).
3. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. (зі змінами та доповненнями).
4. Конвенція про права людини на біомедицину від 4.04.1997 р. (22.03.2002 р.).
5. Г. Миронова, Європейські стандарти щодо прав пацієнтів // Журнал управління закладом охорони здоров'я. — 2013. — № 11. — С. 40—50.
6. Закон України «Про захист персональних даних» від 1.06.2010 р. (зі змінами та доповненнями).

Надійшла до редакції 14.03.2014 р.

ДЕРЮГІНА Таміла Петрівна, провідний юрисконсульт Державної установи «Інститут неврології, психіатрії та наркології Національної академії медичних наук України», м. Харків, адвокат; e-mail: inpn@ukr.net

DERIUGINA Tamila Petrivna, leading Legal Counsel of the State Institution "Institute of Neurology, Psychiatry and Narcology of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine", Kharkiv, lawyer; e-mail: inpn@ukr.net